

**YTTRANDE**  
Dnr KFKS 2019/443

Enheten för fastighetsförvaltning  
Nacka kommun

## **Yttrande angående byggnader tillhörande f.d. Stäkets varv, Stäkets motorbåtsvarv, Skogsö 2:45**

### **Bakgrund**

Enheten för fastighetsförvaltning har begärt kommunantikvariens synpunkter angående byggnaderna tillhörande f.d. Stäkets varv, eller Stäkets motorbåtsvarv på fastigheten Skogsö 2:45. Byggnadernas bevarande har ifrågasatts och aktualiserats med anledning av en kommande överenskommelse om framtida tomträttsavtal mellan kommunen och tomträttshavaren.

### **Gällande skydd och administrativa förhållanden**

Varvsområdet, med Skutviken, utgör en av Nacka kommuns kulturhistoriska miljöer, en s.k. ”helhetsmiljö”. Området är utpekad i kommunens kulturmiljöprogram, med benämningen ”Skogsö”. Skogsös kulturmiljö omfattar även Kyrkogårdsudden med Saltsjöbadens kyrkogård, Saltsjöbadens kapell samt ett flertal byggnader av kulturhistoriskt intresse; bl.a. flera äldre torp och stugor, sommarvillor, södra Stäkets krog med anor från 1600-talet och även en befästning i form av skans från 1719. Området kring Baggensstäket, det vill säga nordvästra delen av Skogsö samt Boo herrgård på andra sidan sundet, är även de av stort intresse för kulturmiljövården. I kulturmiljöprogrammet definieras ett rekommenderat förhållningssätt gentemot de kulturhistoriska värdena. I kulturmiljöprogrammet omnämns Stäkets varv och där står bl.a. ”Byggnader i Skutvikens varvsmiljö har karaktär av enkel, karv nyttobyggnad främst från 1930-talet. Vid eventuella ändringar är det viktigt att husens varvshistoriska bakgrund fortfarande går att utläsa.”

Stäkets varv och kringliggande område ingår i Skogsö naturreservat, som inrättades 1997. Reservatet, som utsträcker sig från Boo gamla kyrkogård i nordost till Saltsjöbanans spår i sydväst. Syftet med naturreservatet är ”att bevara den för friluftslivet, kulturminnesvärden och naturvärden värdefulla natur- och kulturmiljön”.

## Historik med relevans för ärendet

### *Varvens historiska framväxt*

Mot slutet av 1800-talet uppstod en stor förändring i bruket av båtar. Förmögna personer med såväl resurser som tid började nyttja skärgården och båtar för sitt nöje. Särskilda typer av segelbåtar för nöjesbruk utvecklades. Parallellt utvecklades också mindre motordrivna båtar; inledningsvis ångdrivna mindre slupar som tuffade in i skärgårdslandskapet. Den kraftiga ökningen av fritidsflottan öppnade möjligheter för etableringen av varvsrörelser, vilka till största delen lokaliserades till skärgården. Det största antalet varv startades mellan åren 1916-1925 samt mellan 1946-1950. Allt eftersom tilltog antalet fritidsbåtar; och fram till 1950-talet byggdes dessa uteslutande i trä, vilket medförde ett krävande underhåll. Varven specialiserade sig oftast på olika områden; en del byggde uteslutande segelbåtar eller motorbåtar, vissa typer eller egna modeller. Andra varv specialiserade sig på underhåll, reparationer och förvaring medan en del företag bedrev en blandad verksamhet. De varv som tillkom i vår nuvarande kommun del Saltsjöbaden-Älgö-Fisksätra var Neglinge varvet 1896, Saltsjöbaden 1906 och Moranvarvet 1910. Fisksätra 1919, Skurusundet 1925 och på Älgö 1932

Bebyggelsens uppställning på varven följde vanligen de topografiska förutsättningarna. Strandlinjen, anslutningen till vattnet, vattendjupet, disponibla ytor, berg och klippor var styrande parametrar för dispositionen och placeringen av byggnaderna och funktionsfördelningen. De begränsade valmöjligheterna medförde oftast att byggnaderna grupperades tätt eller sammanbyggdes med varandra.

### *Stäketsundet och Stäkets varv*

Området kring det smala Stäketsundet har av naturliga skäl, i alla tider, varit av strategisk betydelse som sjöväg, båtled, vinterled på isen, handelsplats, hamn, förtöjnings- och uppställnings plats för båtar men även för reparation och byggnation av båtar. Ännu finns ett flertal varv, marinor och båtklubbar i området. I väster utsträcker sig en smal och skyddad vattenled mot huvudstaden, genom Lännerstasundet och Skurusundet, och i söder öppnar sig Baggensfjärden mot södra skärgården. Vid Stäket, som utgjorde ett lås till sjövägen mot huvudstaden, bekämpades 1719 det avgörande slaget mot ryssarnas anfallande skärgårdsflotta.

Stäketsundet har en lång historia som färdväg och plats för handel, hamn- och varvsverksamhet. Från 1800-talets mitt till början av 1920-talet bedrev sjöfararsläkten Nyström verksamhet i Skutviken, som ligger i nära anslutning till Stäket, och hade en varvsverksamhet för reparation av rederiets flotta. Erstavikens fideikommiss ägde Skogsö-området och 1891 köptes Neglinge, Skogsö och del av Älgö av bankdirektör Knut A. Wallenberg som kom att inkorporerade fastigheten i Järnvägs-aktiebolaget Stockholm-Saltsjön.

Stränderna kring Baggensstaket har länge utnyttjats för verksamheter som anknyter till sjöfarten. Där fanns skyddade och lämpliga tilläggnings- eller förtöjningsplatser vid det starkt trafikerade sundet. Det strategiska och fördelaktiga geografiska läget skapade även förutsättningar för etableringen av varv och fritidshamnar.

I anslutning till Stäkets varv, strax öster därom, ligger Skutviken; platsen har troligen under en längre tid använts som ankringsplats. Från 1800-talets mitt till början av 1920-talet utnyttjades Skutviken av sjöfararsläkten Nyström som var etablerad vid Stäket. Där ankrades skutor och pråmar och på stranden anlades också så småningom en slip och två bodar. Anläggningen var främst avsedd för reparation och underhåll av rederiets lilla flotta men även ett antal båtar och pråmar lär ha byggts på platsen. Nuvarande varv uppfördes på 1930-talet.

Stäkets Motorbåtsvarv grundades av smeden Klas-Edvin Bergfeldt och den första båthallen stod färdig kring år 1931, tätt följt av en verkstadsbyggnad. Tre av dåvarande fyra båthallar byggdes om 1965, varav även en sedermera revs. Verkstadsbyggnaden byggdes ut i etapper och kom slutligen att byggas in i den västra båthallen. Vajerspel och verkstadsmaskiner drivna av bränsle ersattes stegvis av eldrivna maskiner när varvet blev el-anslutet omkring 1950. Fokus låg fram till 1950-talet på motorbåtar av trä och varvet hade vid den tiden två-tre anställda. Verksamheten krävde kunskaper i bl.a. snickeri och smide. På 1960-talet gjorde plastbåten sitt stora intåg i skärgården och under denna tid fanns ungefär fyra anställda. 1975 fanns fem heltidsanställda. 1997 övertog Klas Åke Bergfeldt verksamheten, sonson till grundaren, och han drev verksamheten fram till sekelskiftet 2000. Varvet övertogs sedan av Saltsjöbaden Marina AB, ett dotterbolag till Pampas Marina. På 2010-talet revs de då kvarvarande Båthallarna.

## Kulturhistoriskt värde

Västra varvsområdet med Verkstadsbyggnaden, Batteriboden, Hyttboden, Övernattningsboden samt Klippbryggan utgör en kulturhistoriskt värdefull enhet som är det kvarvarande bevisen på hur Stäkets motorbåtsvarv såg ut och succesivt växte fram. Byggnaderna står inte enbart bevis över Stäkets motorbåtsvarv utan även för utvecklingen av småbåtsvarv i Stockholmsområdet i stort, till följd av den kraftiga tillväxten av fritidsflottan. Stäkets varv var karakteristiskt för skärgården både till utformning och storlek samt var en god representant för marina småindustrier. Placeringen av byggnaderna följer platsens topografiska förutsättningar. Byggnaderna har en trivial karaktär och enkla konstruktioner som är typiska för denna typ av verksamhet. Kvarvarande byggnader från Stäkets båtvarv bevarar idag höga *dokumenthistoriska och bebyggelsehistoriska värden* på det sätt det berättar om den historiska varvsverksamheten på platsen. Industrihistorien som de kvarvarande delarna, av det tidigare varvet, symboliserar, kan även kopplas till samhällshistorien då varvsverksamheten är direkt förenad med det ökade intresset för skärgården som spreds från samhällets övre skikt till tanken om var mans sommar- och sportstuga. Verkstadsbyggnadens värde förstärks även av den välbevarade interiöra maskinparken. Det här tillför anläggningen såväl *industrihistoriska som samhällshistoriska värden*.

Stränderna kring Baggensstaket har historiskt sett utnyttjats för verksamheter som anknyter till sjöfarten. Där fanns skyddade och lämpliga tilläggnings- eller förtöjningsplatser vid det starkt trafikerade sundet. Det strategiska och fördelaktiga geografiska läget skapade även förutsättningar för etableringen av varv och fritidshamnar. Bevarande historiska byggnader och lämningar från sjöfarten, såsom Stäkets varv uppbär därmed betydelsefulla värden för Nackas identitet som skärgårdskommun. Den bevarade bebyggelsen kan därför tillmätas *identitetsskapande symbolvärden*. Byggnaderna bidrar även med *upplevelsevärden* för förbiressande båtresenärer.

## Synpunkter

Sammanfattningsvis bevarar kvarvarande bebyggelse från Stäkets varv såväl bebyggelsehistoriska som dokumenthistoriska värden, industrihistoriska som samhällshistoriska värden liksom symbol- och identitetsskapandevärden. Bebyggelsemiljön har dessutom ett viktigt värde för landskapsbilden utmed Baggensstaket där den tillför upplevelsevärden.

Fastigheten ligger inom en särskilt värdefull kulturmiljö, som berättar om flera av kommunens historiska och intressanta företeelser och skeden. Varje sommar passerar hundratals båtresenärer genom det trånga sundet. Områdets kulturmiljövärden har såldes stora värden för såväl medborgare som turister. Det finns därmed ett stort allmänt intresse av att bevara kulturmiljöns olika uttryck, varav Stäkets varv utgör en viktig del.

Rivning av varvets kvarvarande bebyggelse bedöms inte som lämpligt utifrån såväl områdets som bebyggelsens definierade värde enligt kulturmiljöprogrammet. Såväl kulturmiljön som varvet bedöms vara ett särskilt värdefullt enligt PBL 8:13. Området är dessutom skyddat som naturreservat, vilket inrättats för att skydda, inte bara naturvärden, utan även kulturvärden.

Sammanfattningsvis bedöms ett bevarande som angeläget utifrån kulturmiljösynpunkt.

I tjänsten

Niss Maria Legars  
Kommunantikvarie